

osnove znanstvene metodologije prihvatio je baviti se pretežno sociologijskom tematikom. Kuvačićeva zaokupljenost povijesno-filozofskim temeljem sociologije može bitan je motiv za Golubovićev nastavak istraživanja Zagrebačke filozofije prakse. Golubović je na više mjesta spomenuo i značajan doprinos Ivana Fochta, a među praksisovcima svakako valja istaknuti i Veljka Cvjetičanina. Pedesetih godina prošloga stoljeća stupili su na filozofsku scenu na kojoj ih je dočekalo pitanje odluke između podređivanja čovjeka postojećoj društvenoj strukturi, u njezinoj funkciji, i težnje za slobodnim čovjekovim odlučivanjem o samome sebi i odgovornosti za društvo.

Prilično važno mjesto u Zagrebačkoj filozofiji prakse zauzima i Rudi Supek. Rasprave o temama i dilemama njegove generacije, koja se intelektualno profilirala prije Drugog svjetskog rata, formalno su nastavljene u novije doba. Golubović je istaknuo značaj Supekova manifestnog teksta »Zašto u nas nema borbe mišljenja?«, objavljenoga u prosinačkom broju časopisa *Pogledi* 1953. godine. Supek je istaknuo da je prijeko potrebno traženje vlastitih putova moguće ponajprije uklanjanjem regulacije diskusija s više instancije te opovrgavanju monopola u kulturi i politici, odnosno na kritičkoj distanci spram Istoka i Zapada, snagom plauzibilnih argumenata u slobodnom raspravljanju. Kangrga nadopunjuje Supeka konstatacijom kako uski probitci pojedinih ljudi i klanova izazivaju, umjesto međusobnog uvažavanja i solidarnosti, nešto najgore – animozitete i za svakoga pogubnu entropiju.

U žarištima predvodnika Zagrebačke filozofije prakse nije samo marksizam jer je i za nj nezaobilazno posredovanje s drugim usmjerenjima u povijesti svjetske filozofije, ali, da se istinskom marksizmu ne imputira radi njegove pretenciozne diskvalifikacije upravo ono što nastoji prevladati, valja naglasiti osobito značajnu vrijednost *Zagrebačke filozofije prakse* Veselina Golubovića.

Vinko Grgurev

Jagor Bučan

U znaku Jednoga

Ogledi i prikazi o romanu, perenijalnoj misli i duhovnom itinerariju

ArTresor, Zagreb 2020.

Knjiga *U znaku Jednoga* Jagora Bučana (kojega ne bismo smjeli brkati s njegovim ocem, Danielom Bučanom) značajan je prilog perenijalizmu kod Hrvata i stoga, kao bosanski perenijalist, s radošću pristupam njezinu prikazu. Knjiga je relevantna, prije svega, kao interdisciplinarno djelo koje komparativnom metodom razlaže različite područne teme unutar humanističkog područja, podvodeći ih pod zajednički provedbeni motiv i pronalazeći ujedno njihove srodne strukturalne i sadržajne značajke. Rukopis obiluje referencijama na primarnu i sekundarnu stručnu literaturu te se odlikuje akribičnim stilom izlaganja. S obzirom na to, djelo bi moglo biti zanimljivo studentima filozofije, religijskih studija i književnosti, ali i široj kulturnoj publici.

Riječ je o djelu koje obrađuje temu što u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj sredini gotovo uopće nije bila razmatrana. Osnovna tema perenijalne misli relevantna je kao specifičan pogled na filozofiju, odnosno kao osobiti filozofijski pogled na duhovnu i religijsku baštinu. Predstavnici perenijalne filozofije u akademskim se okvirima razmatraju u korpusu studija zapadnog ezoterizma, koji su u svijetu tek nedavno postali interdisciplinarna akademska disciplina (zahvaljujući Antoineu Faivreu, voditelju Odjela za religijske znanosti pri École pratique des hautes études na Sorbonni).

Bučanov rukopis svojim komparativnim pristupom i interdisciplinarnim okvirom (koji uključuje i autorov osobni interpretativni doprinos) predstavlja tematski, sadržajni i interpretativni *novum* te može biti i od šireg društvenog interesa. Rukopis svjedoči o vrsnom poznavanju hrvatskog jezika, kako u stilscome, tako i u pojmovnome smislu, osobito u slučaju prikladnog korištenja stručnih termina. Djelo je popraćeno pripadajućim bibliografskim napomenama, iz čega je razvidno da autor vlada stručnim područjima koja proučava i koja međusobno povezuje na kontekstualno utemeljen način.

Temeljni je doprinos djela u otkrivanju dubljih i manje očitih poveznica književno-teorijske, filozofijske i religijske sfere na temelju zajedničkog provedbenog motiva, te u kontekstualnom povezivanju autora različitih provenijencija – Marijana Cipre (kao filozofa

klasične naobrazbe), Henryja Corbina (kao orijentalista širokog disciplinarnog interesa) i Béle Hamvasa (kao književnika, prevoditelja, polihistora i komparativnog religijologa), koji se dosad nisu izrijekom interpretirali u okviru perenijalne misli.

Vrijedan je doprinos i u komparativnom tumačenju triju područja: monomita (komparativne mitologije), opusa magnuma (duhovne alke-mije) i mističkog puta (*via contemplativa*). Osobita je vrijednost rukopisa uključivanje teme romana, koja inače pripada teoriji književnosti, u kontekst središnje teme djela.

Kada je riječ o središnjoj temi djela (koja predstavlja njegov lajtmotiv), treba reći da perenijalna filozofija u hrvatskoj znanstvenoj publicistici nije do sada bila sustavno obrađivana. Tematsku prazninu ispunili su tek rijetki prijevodi primarne literature perenijalista-tradicionalista (René Guénon, Julius Evola, Béla Hamvas, Martin Lings), odnosno sekundarne (Aldous Huxley, *Perenijalna filozofija*, prev. Ljerka Duić, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2012.). Iznimku predstavlja posve drugačije koncipirana knjiga – također prijevod – Williama Johnstona, *Mistična teologija – znanost ljubavi* (prev. Slobodan Stamatović, Demetra, Zagreb 2007.), koja ujedno zahvaća u područje apofatičke (negativne, niječne) teologije kao specifičnog ogranka teološkog korpusa povijesti zapadne teologije, ujedno i dijela korpusa perenijalne filozofije. Niz drugih djela koja se sadržajno nadovezuju na apofatičku tradiciju preveden je i objavljen u Hrvatskoj u posljednjih desetak godina (Willigis Jäger, Thomas Keating, Jim Marion, srednjovjekovni duhovni priručnik *Oblak neznanja* itd.), no ni jedno od tih djela ne referira se izravno problemski i izrijekom na korpus *philosophiae perennis*.

Poseban doprinos Bučanove knjige predstavlja razmatranje filozofijskog djela Marijana Cipre u kontekstu perenijalne misli, što je novost u interpretaciji tog hrvatskog autora i njegova osebujnog i vrijednog opusa. Autor Ciprino djelo razmatra u okviru dvaju temeljnih ograna perenijalne filozofije: evolucionističkog i devolucionističkog, dotičući se u manjoj mjeri i trećeg ogranka, onog tomiističkog. Svojim prikazom i interpretacijom ukazuje na isprepletenost tih značajki unutar Ciprina cjelovitog filozofijskog opusa, koji osim seminalne studije *Metamorfoze metafizike* sadrži niz opsegom manjih studija i prikaza u kojima razmatra autore srodne perenijalnoj tradiciji (Rudolf Steiner, Sri Aurobindo).

Ono što, uz tematiziranje perenijalne filozofije, spada u objedinjujući moment Bučanovih raznovrsnih ogleada i prikaza jest specifična uvjetovanost čovjekova bivanja, koja se uobičajeno imenuje latinizmom *condicio humana*. Bitna obilježja tog motiva autor sagledava u

kontekstu mita o čovjekovu padu, njegovu uspinjanju i konačnoj reintegraciji s Iskonom. Inovativnost i originalnost djela pronalazimo u interdisciplinarnom povezivanju teorije književnosti, filozofije i religijskih studija, kao i u pojedinim tezama, primjerice, tezi o književnom rodu romana kao vidu figure pada te tezi o srodnoj strukturi divergentnih pojava monomita, Velikog Djela i mističkog puta.

Na temelju svega rečenog, preporučam čitateljstvu ovo djelo čijim je objavljivanjem donekle nadoknađen manjak djela o perenijalnoj filozofiji u hrvatskoj nakladničkoj produkciji.

Nevad Kahteran

**Elizabeth Shaw, Derk Pereboom,
Gregg D. Caruso (ur.)**

**Free Will Scepticism
in Law and Society**

Challenging Retributive Justice

**Cambridge University Press,
Cambridge 2019.**

Knjiga *Free Will Scepticism in Law and Society* predstavlja zbornik radova čiji su urednici i autori najistaknutiji suvremeni skeptici u pogledu slobodne volje.¹ Stav od kojega u zborniku polaze jest da filozofske i znanstvene teorije pružaju snažnu i uvjerljivu argumentaciju u prilog usvajanju skeptičke perspektive i držeći ga se, upuštaju se u ono što će biti glavni predmet njihovih razmatranja: implikacije skepticizma u pogledu slobodne volje za društvo, moral i pravo. Prema tome, čitaoci u ovom zborniku neće pronaći detalje filozofske argumentacije na kojoj skeptici temelje svoju filozofsku orijentaciju.

O skepticizmu u pogledu slobodne volje i moralne odgovornosti govorimo u okviru debate o kompatibilnosti slobodne volje i determinizma. Skeptici su tradicionalno nazivani tvrdim deterministima jer su svoje inkompatibilističko stajalište branili pretpostavkom o istini determinizma. Raspravama o pojmu slobodne

¹ »Skeptici u pogledu slobode volje« je jezična konstrukcija koju u ovom tekstu koristimo da označimo autore zbornika. Dalje u tekstu na njih se referiramo izrazom »skeptici«.